

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ'NDE LOZAN ALGISI

Ahmet GÜLEN *

Özet

I. Dünya Savaşı sonunda imzalanan Mondros Mütarekesi'yle Osmanlı İmparatorluğu toprakları işgal edilmiş ve Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde başlatılan Kurtuluş Savaşı sonucunda Anadolu işgal güçlerinden temizlenmiştir. Yeni bir devletin doğuşunu simgeleyen Lozan Barış Antlaşması'nın imzalandığı tarih olan 24 Temmuz, erken cumhuriyet döneminde çeşitli etkinliklerle kutlanan özel bir gün olmuştur. 1945 yılında demokrasiye geçişin ardından 1950'de iktidara gelen Demokrat Parti döneminde Lozan, resmi kutlamaların dışında bırakılmış, yeni iktidar II. Meşrutiyet'in İlanı'nı kutlamayı tercih etmiştir. Bu tercihte Lozan Antlaşması'nı imzalayan İsmet İnönü'nün ana muhalefet partisi Cumhuriyet Halk Partisi'nin başında bulunması temel faktör olmuştur. Bu makalede temel olarak '24 Temmuz' tarihi baz alınmış, Demokrat Parti döneminde Lozan Antlaşması'nın iktidar çevrelerinde ne anlam ifade ettiği, nasıl algılandığı ve bu algıya karşı muhalefetin tepkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: 24 Temmuz, Lozan, Lozan Barış Antlaşması, Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi, İsmet İnönü.

Abstract

Ottoman Empire territories are occupied after the Mondros Armistice signed at the end of the World War I and as a result of the war of independence under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk, Anatolia is cleared from occupation forces. As defined by the founding document of the Republic of Turkey, the Lausanne Peace Treaty was signed on July 24, has been celebrated with various activities as a special day by the early Republican era. In 1945, after the transition to democracy, during the period of the Democratic Party in 1950 Lausanne Peace Treaty was left out of the official programs and the new government preferred to celebrate the announcement of the second constitutional period. In this preference, the basic

* İstanbul Üniversitesi, Atatürk ilkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Doktora öğrencisi, ahmet_gulen@hotmail.com

factor is Ismet Inonu's, who signed the Lausanne Peace Treaty, being the leader of the main opposition party CHP. In this article, "July 24" is taken as a base date and what Treaty of Lausanne is meant, how it is perceived in government area and the reaction of the oppositions are tried to be stated.

Key Words: *on July 24, Lausanne, Lausanne Peace Treaty, The Democratic Party, The Republican People's Party, Ismet Inonu*

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu, İttifak Devletleri safında katıldığı I. Dünya Savaşı'nı kaybetmiş ve 30 Ekim 1918'de İtilaf Grubu'yla imzalanan Mondros Mütarekesi'yle Anadolu'nun işgaline zemin hazırlanmıştır.¹ 10 Ağustos 1920 tarihinde yapılan Sevr Barış Antlaşması'yla da Anadolu'da Türklüğün yok edilmesi hedeflenmiştir.² Sevr süreci, Mustafa Kemal'in önderliğinde yürütülen Milli Mücadele'yle durdurulmuş ve "tam bağımsızlık" ilkesine ve Misak-ı Milli'de belirlenen esaslara dayalı yeni devletin temeli, Türk Delegasyonu Başkanı, Dışişleri Bakanı İsmet Paşa tarafından 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan³, Lozan Barış Antlaşması'yla atılmıştır.

Lozan Barışı'yla ilgili imzalandığı günden bu yana sayısız inceleme, araştırma ve değerlendirme yapılmıştır. Bunların arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş belgesiyle ilgili şu tespit oldukça önemlidir: "...Lozan Barış Antlaşması, emperyalist ülkelere karşı 20. yüzyılda ilk Milli Kurtuluş Savaşı'nı başlatan ve başarıya ulaşan bir milletin var olma kavgasını, savaş meydanlarından, barış masalarına götürebilme gücünü ve ehliyetini temsil etmektedir..."⁴ Nitekim Milli Mücadele'yi yürüten kadro, Kurtuluş Savaşı'nı "diplomatik zafer"e dönüştüren Lozan Barış Antlaşması'na özel bir önem atfetmiş⁵ ve Antlaşma'nın imzalandığı tarih olan 24 Temmuz'u kutlamaya önem vermiştir.

¹ Sina Akşin, **Kısa Türkiye Tarihi**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 5. bs. 2008, s. 118.

² Akşin, **a.g.e.** s. 154.

³ **Türk Dış Politikasında 50 Yıl: Lozan (1922-1923)**, T.C. Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü, s. 1.

⁴ **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Lozan Konferansı Özel Sayısı, Temmuz 1998, Sayı: 18, s: 3.

⁵ Mustafa Kemal Atatürk'ün Lozan Barış Antlaşması'yla ilgili olarak yaptığı şu değerlendirme, önder kadronun Lozan'a verdiği değeri anlamak bakımından oldukça önemlidir. "...Bu muahedename, Türk Milleti aleyhinde, asırlardan beri hazırlanmış ve Sevr Muahadenamesile ikmal edildiği zannedilmiş, büyük bir suikastin inhidamını ifade

29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet ilan edildikten sonra bağımsızlığın simgesi olarak kabul edilen Lozan Antlaşması'nın yıldönümleri, "Lozan Günü" adı altında kutlanmaya başlamıştır.⁶ Her ne kadar 24 Temmuz tarihi "ulusal bir bayram günü" olmasa da resmi makamlar ve halkın birlikte kutlamaya özen gösterdiği bir tarih olarak dikkat çekmiştir. Lozan'ın mimarları olarak kabul edilen Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa, dönem dönem antlaşmanın önemini vurgulayan konuşmalar yapmışlardır.⁷

Tek parti döneminde Lozan Antlaşması'nın yıldönümleri, basında ve başta İstanbul Üniversitesi olmak üzere çeşitli kurumlarda yapılan törenlerle kutlanmıştır. Çünkü Cumhuriyet değerlerinin halk tarafından benimsenmesi en başta Mustafa Kemal'in büyük önem verdiği bir konudur.⁸ Bu doğrultuda 1930'lu yıllarda Halkevleri'nde de Lozan Günü kutlamaları yapılmıştır. 23 Temmuz 1939'da Lozan'da Türkiye'nin taviz verdiği bir sorun çözümlenmiş ve Hatay, anavatana katılmıştır.⁹ Hatay'ın Türkiye'ye katılışı da hemen hemen aynı tarihe denk geldiği için sonraki yıllarda Lozan'ın yıldönümüyle beraber kutlanmaya başlanmıştır.

10 Kasım 1938'de Cumhuriyet'in kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümü üzerine ertesi gün toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), İsmet İnönü'yü cumhurbaşkanlığına seçmiştir. II. Dünya Savaşı öncesinde göreve gelen İnönü'nün devrinde, "Atatürk gibi büyük bir dehadan sonra Türkiye'de bir yönetim boşluğu olmadığını gösterebilmek adına" banknotların üzerinde bulunan Atatürk resimleri kaldırılmış ve yerine İnönü'nün resimleri konulmuştur.¹⁰ Devlet dairelerine İnönü'nün resimleri asılmıştır. Yeni dönemin daha güçlü olarak vurgulandığı İnönü'nün cumhurbaşkanlığı devrinde Lozan'ın yıldönümlerine de onun kişiliği ve söylemleri hakim olmuştur.¹¹

eder bir vesikadır..."', Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, 1938 Kültür Bakanlığı Baskısı'nın tıpkıbasımı, İstanbul, İleri Yayınları, 2006, s. 551

⁶ Gurbet Gökgöz, "Belleklerden Silinmeye Yüz Tutan Bir Gün: Lozan Sulh Bayramı", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: X, Sayı: 22, Bahar, Yıl: 2011, s. 103.

⁷ Mustafa Kemal Paşa, 26 Temmuz 1927'de yaptığı konuşmada, "...Lozan'ın Türk tarihinde bir dönüm noktası olduğunu" söylemiş ve "...Lozan gününün milli bayram olarak kabul edilmesinin uygun olduğunu..." belirtmiştir. **Atatürk'ün Söylev Ve Demeçleri (Bugünkü Dille) Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ve Cumhuriyet Halk Partisi Kurultaylarında (1906-1938)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006, s. 722.

⁸ Gökgöz, **a.g.m.** s. 107.

⁹ Akşin, **a.g.e.** s. 217.

¹⁰ 30 Aralık 1925 tarihli 701 sayılı yasa ve 16 Mart 1926 tarihli 3322 sayılı kararnameye göre 50, 100, 500 ve 1000 liralık banknotların ön yüzlerinde cumhurbaşkanının resmi bulunacaktı.

¹¹ Gökgöz, **a.g.m.** s. 108.

II. Dünya Savaşı'nın bütün hızıyla devam ettiği günlerde basın, halka güven aşılacak için çabalamıştır. İnönü'nün cumhurbaşkanlığındaki Türkiye'nin tarafların baskılarına karşın, “savaş dışı kalma çabası” II. Dünya Savaşı yıllarının en belirgin özelliğidir. İşte bu zorlu dönemde “Lozan ve İnönü” de bu güvenin aşılmasında çok önemli faktörlerdir. Öyle ki gazetelerde “Lozan İnönü'dür” şeklinde manşetlere de rastlanmıştır.¹² Savaş yıllarında gazeteler aracılığıyla topluma verilmek istenen mesaj, “Lozan Antlaşması'nın mimarı İnönü devletin başındadır. İnönü'nün varlığı, bütün dünyayı kasıp kavuran savaş günlerinde Türk milletinin en büyük teminatıdır...” şeklindedir. Bu mesajın kamuoyuna verilmesinde de en büyük pay, dönemin basınına düşmüştür.

Çok Partili Hayata Geçiş ve Yeni İktidar

II. Dünya Savaşı'ndan sonra aynı zamanda Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) de lideri olan İsmet İnönü önderliğindeki Türkiye, yeniden çok partili demokrasiyi uygulamaya geçirmeye karar vermiştir.¹³ 7 Ocak 1946 tarihinde, Atatürk'ün çevresinde yer alan isimlerden, eski iktisat vekili ve başbakan Celal Bayar'ın¹⁴ liderliğinde, Demokrat Parti (DP) kurulmuştur.¹⁵ CHP'nin içinden gelen politikacılar tarafından kurulan DP'nin özellikle dış politikada iktidar partisinden farklı bir düşüncesi olmamıştır.¹⁶ Cumhuriyet döneminde izlenen dış politikanın “temel belgesi” olan Lozan'a bağlılık CHP kadar, DP tarafından da benimsenmiştir.

Çok partili yaşama geçişin ardından DP, kısa zamanda halk tarafından büyük ilgiyle karşılanmıştır. DP, 1946'da yapılan seçimlerin sonucunda, TBMM'ye girmiş¹⁷ ve 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimlerde de oyların %

¹² a.g.m. s. 109.

¹³ Cumhuriyet döneminde 1924 yılında kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve 1930'da kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimleri uzun ömürlü olamamıştır. Her iki partiyle ilgili yapılmış çalışmalar vardır. Bkz. Erik Jan Zürcher, **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, İstanbul, 1992, Çetin Yetkin, **Serbest Cumhuriyet Fırkası**, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2. bs. 1997.

¹⁴ İsmet İnönü'nün başkanlığında Lozan Barış Konferansı'na katılan Türk delegasyonunda Celal Bayar da İktisat Müşaviri olarak görevlendirilmiştir. Konferansın ikinci aşamasına hastalığı nedeniyle katılmayan Bayar, Lozan'da Osmanlı borçları ve bunların ödeme şekliyle ilgilenmiştir. Erkan Şenşekerci, **Türk Devriminde Celal Bayar (1918-1960)**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000, s. 108.

¹⁵ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1976, s. 16.

¹⁶ DP'nin kuruluşu aşamasında Celal Bayar ile Cumhurbaşkanı İnönü arasında yapılan görüşmelerde Bayar, dış politikada iki parti arasında ayrılık olmadığını vurgulamıştır. Metin Toker, **Tek Partiden Çok Partiye**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1970, s. 113

¹⁷ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, a.g.e. s. 23.

52.7'sini alarak iktidara gelmiştir.¹⁸ CHP'nin 27 yıllık iktidarına son veren bu seçimlerin arkasından TBMM tarafından Celal Bayar cumhurbaşkanlığına seçilmiş, o da Adnan Menderes'i başbakanlık görevine getirmiştir.¹⁹ Atatürk'ün vefatından beri Çankaya'da bulunan İnönü ise CHP'nin başında fiilen muhalefet görevine başlamıştır.²⁰ Aslında seçimlerin ardından DP yanlıları, İnönü'nün Köşk'ten ayrılmasından sonra aktif politikayı bırakmasını beklemişlerdir.²¹ Fakat İsmet İnönü'nün CHP'nin başında kalarak muhalefete geçmesi, tüm DP'lilerde şaşkınlığa yol açmıştır. İşte bu şaşkınlık sonucunda başta Menderes olmak üzere neredeyse bütün Demokratlar, 10 yıl boyunca İnönü'ye karşı çoğu zaman oldukça sert ifadeler ve suçlamalar yöneltmiştir. Çünkü o devirde –aslında Atatürk'ün ölümünden beri - “CHP demek İnönü demektir”. Bu nedenle de DP'liler için İnönü'yü yıpratmak izlenen iç politikanın en temel hedeflerinden birisi haline gelmiştir.

DP'liler, iktidara gelişinden kısa bir süre sonra CHP'nin başında kalmaya karar veren İsmet İnönü'yü yıpratmak için girişimlere başlamışlardır. Gerek iktidar partisinin yayın organı Zafer gazetesinde ve gerekse DP'ye yakın çevrelerde İnönü ve ailesiyle ilgili, “haksız çıkar elde ettiği” iddiaları, “oğlu Ömer İnönü'nün karıştığı bir trafik kazasında bir kişinin ölümüne neden olduğu” iddiası, “İstanbul'da Taşlık semtinde evini yaptırdığı arsa üzerinde haksız çıkar sağladığı” iddiası gazetelere yansımıştır.²² Ayrıca DP Bolu milletvekili Zuhuri Danişman tarafından hazırlanan ortaokul tarih ders kitaplarında İnönü'nün adının anılmaması, CHP'liler tarafından tepkiyle karşılanmıştır.²³

İktidar partisiyle ana muhalefet partisi arasındaki rekabette Başbakan Menderes, İnönü'nün Milli Mücadele'ye ait değerleri iç politikada kullanmasından açıkça rahatsız olmuştur. Menderes, İnönü'nün Kurtuluş

¹⁸ Ergun Özbudun, **Türkiye'de Parti ve Seçim Sistemi**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011, s. 32. Seçimlerde CHP, %39.4 oy oranı yakalayabilmiştir.

¹⁹ Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara, İmge Kitabevi, 1989, 2.bs. s. 45.

²⁰ 24 Mayıs 1950 günü İsmet İnönü, Bayar'ın cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra yayımlanan bildiride “Cumhurbaşkanlığı vazifesinin hitamı üzerine CHP Genel Başkanlığımı fiilen deruhte ettiğimi memlekete ilan ederim...” ifadesini kullanmıştır. Sabahat Erdemir, **Muhalefette İsmet İnönü 1950-1956**, İstanbul, M. Sıralar Matbaası, 1956, s. 8.

²¹ Şerif Demir, **Düello, Menderes ve İnönü Demokrat Parti'den 27 Mayıs'a Olaylar**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2011, s. 55.

²² Stüleyman Güngör, **Muhalefette CHP**, Ankara, Alternatif Yayınları, 2004, s. 87.

²³ Güngör, **a.g.e.** s. 88. Hükümet olayla ilgili açıklamasında kitabın içinden bir fasikülün kaybolduğunu ileri sürmüştür.

Savaşı'na ait değerleri DP'ye karşı kullanmasını şu sözlerle eleştirmiştir: “İsmet Paşa'nın takdir etmesi lazımdır ki, İstiklal Harbi ve 9 Eylül gibi tarihi ve milli mukaddesatımızı kendi şahsi propagandasının aleti haline getirmek, mesuliyet sahibi bir devlet adamına yakışmaz. Bütün bir kahraman milletin malı olan İstiklal Mücadelemiz'in şerefini ne fert olarak ne de nesil olarak kimsenin inhisarı altına almaya hakkı yoktur.”²⁴ Adnan Menderes'in bu sözleri, aslında DP iktidarının Lozan algısını da ortaya koymuştur. Demokratlar'a göre Lozan da “tıpkı İstiklal Harbi gibi, 9 Eylül gibi millete mal olmuştur.” Bu nedenle de “milli mukaddesat, asla İnönü propagandasına alet edilmemelidir.”

DP, ayrıca iktidarda kaldığı süre boyunca Cumhuriyet'in kurucusu Atatürk'ü daha ön plana çıkarmaya çabalamıştır. Bu hamlenin asıl hedefi CHP'yi ve onun genel başkanı İsmet Paşa'nın karizmasını yıpratmak olmuştur. Nitekim bu hedef doğrultusunda paralara yeniden Atatürk'ün resmi basılmış, devlet dairelerinden İnönü'nün resimleri indirilmiş ve yalnızca Atatürk'ün resminin asılmasına karar verilmiştir.²⁵ 25 Temmuz 1951 tarihinde de Atatürk'ü Koruma Kanunu TBMM'den geçmiştir.²⁶ DP iktidara geldikten sonra uygulamaya başladığı bu stratejilerin bir sonucu olarak da tek parti döneminde kutlanan “Lozan Günü” uygulamasından vazgeçmiştir. Çünkü, CHP lideri İsmet İnönü'yle özdeşleşen Lozan'ın devlet katında kutlanması iktidarı muhalefete karşı oldukça zor duruma düşürebilirdi. Bu nedenle de DP döneminde devlet katında cumhuriyetin ilk yıllarında da kutlanan 1908 Devrimi'ne ilgi gösterilmeye başlanmıştır.

DP'nin İlk Yıllarında Lozan'ın Yıldönümlerine Bakış

14 Mayıs seçimlerinden sonra başlayan yeni dönemde devletin üst kademesi Lozan Barış Antlaşması'nın yıldönümlerine kayıtsız kalmıştır. Tek parti devrinde kutlanmasına özen gösterilen “Lozan Günü”, DP devrinde unutulmaya yüz tutan bir etkinlik olarak dikkat çekmiştir. Aslında Lozan'ın yıldönümünün tek parti döneminde de kutlanmadığı bir yıl olmuştur. İnönü, başbakanlıktan ayrıldıktan sonra²⁷ 1938 yılının 24 Temmuz günü, Lozan'ın

²⁴ Demir, a.g.e. s. 235

²⁵ Hasan Ünder, “Atatürk İmgisinin Siyasal Yaşamdaki Rolü”, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm**, Cilt: 2., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, 3. bs. s. 153.

²⁶ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, a.g.e. s. 86. Yasanın en önemli amaçlarından birisi de CHP'nin Atatürkçülük'ü tekeline almasına engel olmaktır.

²⁷ Şerafettin Turan, **İsmet İnönü, Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000, s. 120-121. İsmet İnönü, 1925 yılının mart ayından itibaren üstlendiği Başbakanlık görevinden 20 Eylül 1937 günü 1.5 ay izinli olarak ayrılmış ve 25 Ekim 1937 tarihinde de görevinden istifa etmiştir.

yıldönümüyle ilgili herhangi bir kutlama yapılmamış ve gazetelerde de yazı/mesaj/haber/makale yer almamıştır.

Lozan'ın yıldönümünde İnönü'yü hatırlayan ise o tarihte hastalıkla mücadele eden Atatürk olmuştur. Gazi, 25 Temmuz 1938 günü Dolmabahçe Sarayı'ndan İnönü'ye şu mesajı göndermiştir:²⁸

“...Bugün kendime gelince:

Lozan günü idi. Kendisini [İnönü'yü] büyük takdirle, muhabbetle düşünüyorum. Tebrik ederim. O da ben de rahatsız, fena günler geçiriyoruz. O günü hatırlıyorum. Mukabeleye kalkışmasın, yorulmasın. Vedit arzetsin.”

İnönü, Atatürk'ten gelen Lozan'ın yıldönümü kutlamasına 26 Temmuz tarihinde bir telgrafla yanıt vermiştir:²⁹

“...Lozan günü vesilesi ile iltifatınızı söylemek lütfunda bulundunuz. Kendi ızdırabınızı unutarak bana yeniden sağlık, bahtiyarlık verdiniz. Şükran ve minnetlerimi kabul buyurunuz...”

DP'nin iktidarı devralışından iki ay sonra Lozan Antlaşması'nın yıldönümü İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde bir törenle kutlanmıştır. Az sayıda katılımcının yer aldığı törende Lozan'ın “memleketin mukadderatı üzerinde yarattığı tesirler anlatılmış” ve “Lozan barışının milli vahdeti kurduğu” vurgulanmıştır.³⁰ Basında yer alan yorumlar arasındaysa Ali Naci Karacan'ın³¹ yazısı, erken bir dönemde, “İnönü faktörü nedeniyle Lozan'a gereken önemin verilmediğine” vurgu yapması bakımından dikkat çekicidir.

Karacan, yazısında “...her yıl büyük törenlerle kutlanan Lozan'ın yıldönümünün, bu yıl belki İnönü iktidardan düştüğü için maalesef layık olduğu bir alaka ile karşılanmadığını...” ifade etmiştir. Lozan'ın “İnönü Savaşları, 30 Ağustos Başkumandanlık muharebesi” gibi askeri zaferlerden daha önemli olduğunu belirten Karacan, İsmet İnönü'nün konferanstaki başarılarından söz ettikten sonra, “...Halk Partisi genel başkanı olarak iç politika sahasında hangi hataları işlemiş ve bu hatalar neticesinde iktidarı ne şekilde kaybetmiş olursa olsun, tarih İsmet Paşa'nın Lozan'da kazandığı büyük siyasi zaferi ve onun Türkiyeyi siyasi, mali, adli istiklaliyle yeni

²⁸ **İnönü Vakfı Arşivi**, Dosya No: 00754. Vedit Uzgören, uzun yıllar İnönü'nün Kalem Müdürü olarak görev yapmıştır.

²⁹ **İnönü Vakfı Arşivi**, Dosya No: 02530.

³⁰ **Son Posta**, 25 Temmuz 1950, Yıl: 20, Sayı: 5637, s.2.

³¹ Ali Naci Karacan, Lozan Barış Konferansı'nı gazeteci olarak izlemiştir. Konferansla ilgili izlenimlerini ilk baskısı 1943'te yapılan “**Lozan Konferansı ve İsmet Paşa**” adlı kitapta toplamıştır.

baştan kurabilmek yolunda ifa ettiği büyük hizmeti hiç şüphe yok ki hayırla yadedecektir” değerlendirmesinde bulunmuştur.³²

DP'nin yayın organı Zafer gazetesinde Lozan'ın 27. yıldönümüyle ilgili bir makale yer almıştır. Muhip Dranas'ın yazısında Lozan'ın bir tahlili yapılmış ve antlaşmanın büyük siyasi başarılarından birisi olduğu anlatılmıştır. Dranas, geçmiş yıllarda Lozan'a bakışı da eleştirmiş ve “...tek parti devrinin her iyi ve başarılı hareketi ille şahıslara mal etme adeti veya zihniyeti, Lozan muahedesinde de kendini göstermiş ve yalnızca Türk milletinin bir siyasi muvaffakiyeti sayılmak lazım gelen ‘Lozan’, bir kahramana rütbe veya madalye verilir gibi bol keseden şahsa mal edilip çıkmıştır” yorumunu yapmıştır. Dranas, Lozan'da İsmet Paşa'nın başarısını inkar etmediğini de belirttikten sonra, DP'lilerin görüşleri olarak da kabul edilebilecek, şu tespitleri yapmıştır: “...tek parti tek şef sisteminden çıkıp çok partili bir demokrasi rejimine geçtiğimiz, milli hakimiyeti fiilen sağladığımız bir zamanda artık bu sakim yolu terk etmeli; milli eserleri ve milli muvaffakiyetleri gerçek sahibi ve başarıcısı millete iade etmeliyiz...”³³

İktidarı kısa süre önce devralan DP'liler, 23 ve 24 Temmuz günlerini Lozan kutlamaları dışındaki faaliyetlerle geçirmişlerdir. Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes, Hürriyet Abidesi'ne giderek Mahmut Şevket³⁴ ve Talat Paşalar'ın³⁵ kabirlerini ziyaret ederek, saygı duruşunda bulunmuşlardır.³⁶ Bayar ve Menderes, daha sonra Dolmabahçe ve Beylerbeyi Sarayları'nda incelemeler yapmışlardır.

DP İstanbul İl İdare Kurulu, “1908 Hürriyet İnkılabı”nın yıldönümü nedeniyle Hürriyet Tepesi'nde bir tören düzenlemiştir. DP'lilerin büyük ilgi gösterdiği törene muhalefet partileri ve CHP ve Millet Partisi (MP) de katılmıştır.³⁷

³² Ali Naci Karacan, “Lozan sulhünün yıldönümü”, **Milliyet**, 26 Temmuz 1950, Yıl: 1, Sayı: 85, s.1-5

³³ Muhip Dranas “Lozan başarısı üzerine”, **Zafer**, 24 Temmuz 1950, Yıl: 2, Sayı: 449, s. 2

³⁴ Mahmut Şevket Paşa, 1856 Bağdat doğumludur. Harbiye'yi bitirdikten sonra orduda çeşitli kademelerde görev yaptı. 31 Mart Olayı'nda Hareket Ordusu'nun komutanlığını üstlendi. Bâb-ı Âli Baskını sonrasında sadrazam ve Harbiye Nazırı oldu. 11 Haziran 1913'te bir suikast sonucu öldürüldü. **Sadrazam ve Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın Günlüğü**, İstanbul, Arba Yayınları, 1988.

³⁵ 1874 yılında doğan Talat Paşa, İttihat ve Terakki'nin en önemli liderleri arasındaydı. 1913-1917 yılları arasında Dahiliye Nazırlığı, 1917-1918 yıllarında da Sadrazamlık yaptı. Talat Paşa, I. Dünya Savaşı sonunda Almanya'ya sığınmış ve 1921 yılında burada Ermeniler tarafından öldürülmüştür. Eric Jan Zürcher, **Milli Mücadelede İttihatçılık**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1987, s. 73.

³⁶ **Zafer**, 23 Temmuz 1950, Yıl: 2, Sayı: 448, s. 1-8.

³⁷ **Zafer**, 24 Temmuz 1950, Yıl: 2, Sayı: 449, s. 1-6

1951 yılında Lozan Barış Antlaşması'na dair basında çıkan yazılar azalmıştır. Hürriyet'te "Lozan Zaferi" başlığı altında yer alan kısa bir başlıkta, "Her sene yapılan kutlama bu yıl yapılmadı" ifadesi kullanılmıştır. Habere göre "...her yıl İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İnkılap Enstitüsü ve Talebe Cemiyeti tarafından tertip edilmekte olan toplantı dün yapılmamıştır..."³⁸ Toplantının yapılmamasıyla ilgili olarak şu bilgi verilmiştir: "...alakadarlar, bunun her sene yapılmasına kat'i bir lüzum olmadığını, bu sene de yapılmasına ihtiyaç hissedilmediğini söylemişlerdir..." Aynı haberde Halkevleri'nde de kutlama yapılmadığı ifade edilmiş ve "...C.H.P.'nin açıklamasında, 'Lozan zaferinin yıldönümünü kutlamanın parti işi olmadığı, millete mal olmuş bir iş olduğu, bunun Üniversitece kutlanmasının ananevi bir hale geldiği...'"³⁹ belirtilerek muhalefetin konuya bakışı aktarılmıştır.

Haberde yer alan şu ifadeler de daha DP iktidarının başlangıcında oluşan ortama örnek teşkil etmesi bakımından önemlidir: "...Bir iddiaya göre Lozan sulhünde İnönü'nün geniş hissesi bulunması, hakkındaki takdirkârlıkların artmasına vesile olacağı korkusuyla alakadarların bundan vazgeçtikleri de ileri sürülmektedir. Birçok profesörlerin de bu toplantıda iktidar partisinin hoşuna gitmeyeceği düşüncesiyle söz söylemekten çekindikleri de ilave edilmektedir."⁴⁰

Lozan'la ilgili yorumlar iktidarı destekleyen basında 1952 yılında daha farklılaşmıştır. Zafer gazetesinde yapılan yorumda, CHP'nin yayın organı Ulus'ta çıkan yazılar eleştirilmiş, "Ulus üç dört gündür Lozan hakkında yazılar yazıyor: Lozan ruhunu muhafaza edelim diyor! Tuz ruhu, Nane ruhu, Limon ruhu bilirdik. Ama demek bir de Lozan ruhu varmış!.. Lozan ruhu bozuldu mu ki, muhafaza edelim diye kıvranıyorlar?..."⁴¹

1957'de DP'den milletvekili seçilen Mithat Perin'in sahibi olduğu İstanbul Expres gazetesinde, Lozan ile ilgili enteresan bir değerlendirme yazısı çıkmıştır. DP çevresinin Lozan'a bakışını gösteren ve yeni durumu değerlendiren yazıda, "Lozan'a Atatürk'ün dehası sayesinde ulaşıldığı" vurgulanmış, "...bu ilk mutlu günden sonra dış siyaset sahasında daha bir çok muvaffakiyetler elde edilmişse de bunların yanında İkinci Cihan Harbi esnasında devletin itibarını sarsacak yanlış adımlar da atılmıştır..." ifadesiyle savaş yıllarında yani İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı sırasında izlenen politikalar eleştirilmiştir. Yazıda kullanılan "devletin itibarını

³⁸ Hürriyet, 25 Temmuz 1951, Yıl: 4, Sayı: 1171, s. 2

³⁹ Hürriyet, 25 Temmuz 1951, Yıl: 4, Sayı: 1171, s. 2

⁴⁰ Hürriyet, 25 Temmuz 1951, Yıl: 4, Sayı: 1171, s. 2

⁴¹ Akıntıya Kürek, "Lozan ruhu!", Zafer, 25 Temmuz 1952, Yıl: 4, Sayı: 1177, s. 1.

sarsacak yanlış adımlar” tabiriyle İnönü’nün II. Dünya Savaşı yıllarında yürüttüğü “Türkiye’yi savaş dışında tutma politikası” eleştirilmiştir.⁴² Yazıda ayrıca, “...iktidarın yeniden Atatürk’ün yoluna dönerek verdiği azimle ve cesur kararlarla Koreden geçerek Lozan’ı Atlantik Paktı’na bağlamağa muvaffak olmuştur...” denilmiştir. CHP’yi eleştirmeye devam eden yazı, şu ifadelerle sürmüştür: “...Lozan ruhundan bahsedenler, maalesef bu ruhu çoktan kaybedip te şimdi ona sığınmak isteyen muhalif bazı politikacılarıdır. Hakiki Lozan ruhu, Atlantik Paktı yapıcılarında tecelli etmişti. Kore Savaşı Lozan’ı Demokrat Türkiye’nin Atlantik Paktına başlayan zincirin cesur bir halkasıdır.”⁴³

Lozan Antlaşması’yla ilgili basında yürütülen polemikler de 1952 yılındaki yıldönümünün ayrı bir boyutunu oluşturmuştur. Sedat Simavi, “Lozan’ın Türkler’e Avrupa camiasında hatırı sayılır bir millet olduğunu gösterdiğini” anlatmış ve partiler arasındaki mücadeleye atıf yaparak şu tespitte bulunmuştur: “...bırakalım bize Lozanı kazandıran İsmet İnönü’ye kendini bilmezler küfredsinler, heykellerini parçalayıp yerlerde sürüklesinler. Tarih elbette bir gün hangi tarafın haklı, hangi tarafın haksız olduğunu bize değilse çocuklarımıza veya torunlarımıza gösterecektir. Lozan deyip geçmeyelim, o bir abidedir...”⁴⁴

Simavi’nin yazısındaki değerlendirmelere, Tekin Erer tarafından yayımlanan Akın gazetesinde bir başmakaleyle yanıt verilmiştir. Yazıda, Simavi’nin “Lozan’ı İsmet İnönü kazandırmıştır” hükmüne vardığı öne sürülmüş, ancak “...Lozan ahitnamesinin Türk milletini[n] varyoğunu ortaya koyarak yaptığı ölüm kalım savaşının sonundaki zafer neticesidir. Ve bu netice muayyen şahıslara irca edilerek mütalaa edilmek gibi garib bir kıstasın hakimiyeti şart ise, İsmet İnönü’den önce anılacak himmet erbabı vardır...” değerlendirmesiyle asıl payın Atatürk’e ait olduğu ima edilmiştir. Yazının asıl dikkat çekici noktasıysa Lozan’ın bazı yönleriyle eksik kalan bir antlaşma olduğuna vurgu yapmasıdır. 1952 gibi erken sayılabilecek bir tarihte, daha Lozan üzerine tartışmalar yoğunlaşmamışken, yapılan şu tespit önemlidir:

“...Lozan milli mücadelesinde Türk milletinin kazandığı zafer neticesine layık mükemmel bir eser de değildir. En hayati davalarda müteaddit defalar tadil ihtiyacı duyulmuş, fakat bunun için, senelerce

⁴² II. Dünya Savaşı sırasında İsmet İnönü’nün izlediği dış politika için bkz. Selim Deringil, **Denge Oyunu İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’nin Dış Politikası**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994.

⁴³ “Lozan, Kore ve Atlantik Paktı”, **İstanbul Expres**, 24 Temmuz 1952, Yıl: 1, Sayı: 325, s. 2.

⁴⁴ “Lozan”, Sedat Simavi, **Hürriyet**, 26 Temmuz 1952, Yıl: 5, Sayı: 1533, s. 1.

beklenilmek zarureti olmuş, bu bekleme devri de memlekete tahakkuk etmemiş haklı ideallerin hasretini çekirmiştir. Montreux böyle değil midir ? Hatay böyle değil midir, yabancı sermayenin istismar şeklinin tecellisi olan şirketlerin millileştirilmesi böyle değil midir?...’’⁴⁵

Cavit Oral’ın sahibi olduğu Hürses gazetesi de Lozan ile ilgili tartışmalara katılmıştır. Antlaşmanın 29. yıldönümünde Atatürk ve İsmet İnönü’nün bir fotoğrafıyla birlikte bir değerlendirme yazısına yer veren gazete, ‘‘...Türk milletinin istiklal mücadelesiyle başlattığı zafer[in] Lozan’da siyasi bir zaferle tamamlandığını...’’ bildirmiş ve iktidar yanlılarının tutumu eleştirilerek, ‘‘...Üç beş türedi, güneşe balçık sıvamak kabilinden tarihi bir kara perdesinin arkasına gizlenmeye özenedursunlar. Kadırbilir milletimizin kahir ekseriyeti, müstakil bir devletin hür ve şerefli vatandaşları olarak teneffüs ettikleri havaya nelere ve kimlerin emeğine borçlu olduklarını çok iyi bilmektedirler...’’⁴⁶ yorumunda bulunulmuştur.

Aynı gazetede Çetin Altan tarafından kaleme alınan bir yazıdaysa, Lozan’la ilgili takındıkları tutum nedeniyle iktidar yanlıları ‘‘sert bir üslupla’’ eleştirilmiştir. Altan’a göre Lozan’ı, Cumhuriyeti, tarihi silmek için ‘‘büyük gayretler’’ belirmiştir. Altan, Lozan karşıtları için ‘‘cüce’’ benzetmesi yaparak, ‘‘...cücüler İnönü’yü affetmiyorlar, elindeki kalem Lozan’ı imzalamıştır, göğsündeki madalya istiklal madalyasıdır diye affetmiyorlar, savaşlar kazanmıştır diye affetmiyorlar, kahramandır diye affetmiyorlar. Kölelikten azat olan eski halayıklar dahi efendilerinin isimlerini ağızlarına saygıyla alırlar ...’’⁴⁷ değerlendirmesini yapmıştır.

Lozan Antlaşması’nın yıldönümünde ana muhalefet partisinin lideri İsmet İnönü, kendisini ziyarete gelen üniversitelilere ve vatandaşlara hatıralarını anlatmıştır. Basının önemli bir bölümünde yer verilmeyen bu buluşmada İnönü, konferansın safhalarıyla ilgili ziyaretçilere bilgiler vermiş ve Lozan’ın ifade ettiği anlamı şöyle ifade etmiştir: ‘‘...Lozan temel fikir olarak milli devletin kurulmasını, istiklali, milletlerarası hak ve hukuk eşitliği mefhumlarını gaye ittihaz etmiş bir konferanstır. Münevverlerimiz ve gençlerimiz bu zihniyetle muahedeyi mütalaa ederlerse siyasi tarihimizin geçirdiği başlı başına birçok değişiklikleri çok iyi kavrarlar...’’⁴⁸

İktidarı destekleyen basın, Lozan’ın yıldönümüne denk gelen tarihe rastlayan bir başka tarihi olayı, II. Meşrutiyet’in İlanı’nın yıldönümünü

⁴⁵ ‘‘Diktatörleri kimler yaratır?’’, **Akın**, 27 Temmuz 1952, Yıl: 1, Sayı: 329, s. 1-7.

⁴⁶ **Hürses**, 24 Temmuz 1952, Yıl: 2, Sayı: 569, s. 1.

⁴⁷ ‘‘Bu Lozandır, Lozan Ölmez...’’, Çetin Altan, **Hürses**, 24 Temmuz 1952, Yıl: 2, Sayı: 569, s. 3.

⁴⁸ **Hürses**, 25 Temmuz 1952, Yıl: 2, Sayı: 570, s. 1-6.

işlemeyi tercih etmiştir. Eski İttihatçılar'ın Hürriyeti Ebediye Tepesi'nde toplanarak Talat Paşa'nın mezarını ziyaret ettikleri ve bir kutlama töreni yaptıkları gazete sayfalarına yansımıştır.⁴⁹ Cumhurbaşkanı Celal Bayar da II. Meşrutiyet'in yıldönümünde Hürriyeti Ebediye Tepesi'ndeki anıta çelenk koymuş ve şehitlerin mezarlarını ziyaret etmiştir.⁵⁰

Lozan'ın 30. Yıldönümü ve Basındaki Yankıları

Lozan Barış Antlaşması'nın 30. yıldönümü olan 24 Temmuz 1953 tarihinde iktidara destek veren gazetelerde bir değerlendirme bulunmamıştır. Ercüment Ekrem Talu tarafından kaleme alınan “Bir büyük günün yıldönümü” başlıklı makale, başlığından dolayı Lozan ile ilgili gibi görünse de aslında II. Meşrutiyet hakkında bir yazıdır.⁵¹ İktidarın yayın organı Zafer'de de II. Meşrutiyet'in 45. yılı nedeniyle, Hürriyeti Ebediye Tepesi'nde yapılan anma törenlerine yer verilmiştir.⁵²

Cumhuriyet gazetesinde Lozan'la ilgili bir değerlendirme yazısı çıkmıştır. Yazıda 1911'de Trablusgarp Savaşı'ya başlayan ve Milli Mücadele'ye dek uzanan dönem özetlenmiş ve arkasından Lozan ile ilgili olarak, “...bazen er meydanında kanımız pahasına kazandığımız askeri zaferleri sonradan siyaset masası başında kaybettiğimiz olmuştur. Fakat Lozan böyle olmamış, bilakis askeri zaferimiz kadar, hatta ondan daha parlak bir barış olmuştur. 30 yıl önce bugün tam müstakil bir Türk devleti tarih sahifelerine yeniden doğmuştur. Onun için Lozan'ın yıldönümü en mesud bir milli bayramımızdır...” yorumu yapılmıştır.⁵³

Hürriyet'te çıkan “Türkün Şerefli Günü: Lozan Zaferi” başlıklı yazıda da I. Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren yaşanan gelişmeler aktarılmış ve “1918'de yenilmiş ve hatta mahvedilmiş Türkiye; Lozan'da bütün diplomasi hezimete uğratılmıştır” yorumu yapılmıştır.⁵⁴ Aynı gazetede o ayın sonunda çıkan ve uzun süre Atatürk'ün İçişleri Bakanı olarak görev yapan, İnönü cumhurbaşkanı olduktan sonra tasfiye edilen⁵⁵ Şükrü Kaya'nın bir değerlendirmesi yer almıştır.

⁴⁹ **Son Posta**, 24 Temmuz 1952, Yıl: 22, Sayı: 5637, s.3

⁵⁰ **Son Posta**, 26 Temmuz 1952, Yıl: 22, Sayı: 5639, s. 1

⁵¹ “Bir büyük günün yıldönümü”, Ercüment Ekrem Talu, **Son Posta**, 24 Temmuz 1953, Yıl: 23, Sayı: 5637, s.3

⁵² **Zafer**, 24 Temmuz 1953, Yıl: 5, Sayı: 1538, s. 7.

⁵³ “30 yıl önce bugün Lozan'ı kazanmıştık”, Abidin Daver, **Cumhuriyet**, 24 Temmuz 1953, Yıl: 29, Sayı: 10.411, s. 2.

⁵⁴ **Hürriyet**, 24 Temmuz 1953, Yıl: 6, Sayı: 1891, s. 2.

⁵⁵ Şükrü Kaya, Atatürk'ün ölümünden sonra İsmet İnönü'ye karşı siyasi girişimlerde bulunduğu gerekçesiyle tasfiye edilmiştir. Dışişleri Bakanı Tevfik Rüşdü Aras da yine aynı

Kaya, makalesinde Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıldan itibaren ayrılıkçı hareketlerin Avrupalılar tarafından hep aynı yöntemlerle kurgulandığını ifade etmiş, I. Dünya Savaşı sonunda Anadolu'nun doğusunun da parçalanmasına yol açıldığını belirtmiş ve 1920'de imzalanan Sevr Antlaşması'nın da bir değerlendirmesini yapmıştır. Kaya, yazısında İsmet İnönü'den hiç söz etmemiş ancak Lozan'la ilgili şu önemli tespiti yapmıştır:

“...Lozan muahedesi, Türk ordusunun hem hain Halifesine, hem de kuvvetli bir düşmana karşı kazandığı zaferin şan, şeref ve hayat beratıdır. Bu iki muahedenin (Sevr ve Lozan) karşılaştırılarak ders halinde gençlerimize okutulması, Üniversite programında hâlâ ihmal edilen bir vazifedir. Fakültelerden inkılâp derslerinin de kaldırılması Türk gençlerini Cumhuriyetlerini ve inkılâplarını, hatta en yakın tarihlerini tamamıyla öğrenmekten mahrum ediyor...”⁵⁶

Lozan Polemikleri Devam Ediyor

2 Mayıs 1954 günü yapılan milletvekili genel seçiminden de DP, büyük bir zaferle çıkmış ve oyların %58.42'sini alarak ve Meclis'te 305 sandalye kazanarak iktidarını korumuştur. CHP ise oyların %35.11'ini almış ancak yalnız 31 milletvekili çıkartabilmişti.⁵⁷ Seçim sonrası dönemde de Lozan Barış Antlaşması'nın yıldönümleri, DP iktidarına destek veren basında fazla yer bulamamıştır. Son Posta Gazetesi'nde bir dönem, “Günün Takvimi” adı altında önemli olayların yıldönümlerine yer veren bir köşe yer almıştır. Ancak bu köşede, “24 Temmuz” tarihli gazetelerde Lozan Antlaşması'na hiç yer verilmediği görülmüştür. Söz konusu köşede, 24 Temmuz 1954 tarihinde “Romancı A. Dumas'ın Doğumu”⁵⁸, 24 Temmuz 1955 tarihinde “Sahneye çıkan ilk Türk kadını Afife'nin Ölümü”⁵⁹, 24 Temmuz 1957'de “Büyük İstanbul Yangını”⁶⁰ gibi farklı tarihi olaylar yer almıştır.

DP'nin yayın organı Zafer gazetesinde, 28 Temmuz 1955 günü “Lozan'dan Adapazarı'na” başlıklı bir başmakale yer almıştır.

Yazının başında iktidarın bakış açısını da yansıtabilecek şu ifadeler dikkat çekicidir:

“...Lozan milli istiklal zaferimizi beynelmilel ahdi ve hukuki esaslara bağlayan bir vesika olduğu gibi Türkiye Cumhuriyetinin bir bakıma göre

gerekeyle tasfiye edilmiştir. **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2003, 4. bs. s. 299

⁵⁶ Şükrü Kaya, “Sevr-Lozan”, **Hürriyet**, 31 Temmuz 1953, Yıl: 6, Sayı: 1898, s. 3.

⁵⁷ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **a.g.e.** s. 122.

⁵⁸ **Son Posta**, 24 Temmuz 1954, Yıl: 24, Sayı: 2987, s. 2.

⁵⁹ **Son Posta**, 24 Temmuz 1955, Yıl: 25, Sayı: 3347, s. 2.

⁶⁰ **Son Posta**, 24 Temmuz 1957, Yıl: 27, Sayı: 4068, s. 4.

şartnamesidir de... Çünkü hem bizim için hem de dünyanın bizi görüp mütalaa etmesi bakımından, yepyeni bir zihniyetin ifadesidir...’’⁶¹ Bu cümlelerden de anlaşıldığı üzere DP’lilerin Lozan ile ve onun ifade ettiği anlamla ilgili herhangi bir sorunu bulunmamaktadır. İktidar partisi de bu antlaşmayı cumhuriyetin başlıca temeli saymaktadır. Bununla beraber yazının devamında yer alan satırlarda ‘‘Lozan’ın şahıslara mal edilmemesi’’ anlayışı yansıtılmaktadır:

‘‘...Hal bu iken kalkıp bunu bir şahsa [İsmet İnönü’ye] mal etmek ve her sene bunun o zata ithaf edilmiş kasidelerini kaleme almak, bir tahrif olduğu kadar, istiklal mücadelesi devrine ve bunu res’en idare etmiş, Lozan safhasında dahi saati saatine talimatını eksik etmemiş ve eşsiz iradesini esirgememiş olan Atatürk’e karşı sarıh bir hürmetsizliktir...’’⁶² Bu satırlardan da net bir şekilde anlaşılacağı gibi DP’liler, bu antlaşmada asıl payın ‘‘İnönü’ye değil, Atatürk’e ait olduğunu’’ vurgulamaktadırlar. Bu anlayış, DP döneminin Milli Mücadele ve sonrası dönemle ilgili olarak – İsmet Paşa’nın aktif olarak rol oynadığı olaylarda dahi - İnönü’nün değil, Atatürk’ün ön plana çıkartılması düşüncesiyle de uyumludur.

1955 yılı Lozan kutlamalarının en önemli özelliği ise bu dönemden itibaren çeşitli yerlerdeki törenlerin yasaklanmaya başlamasıdır. Yasaklarla beraber DP ve CHP arasındaki ‘‘sert mücadelenin’’ bir başka ayağını da Lozan Günü’yle ilgili tartışmalar oluşturmuştur. 24 Temmuz 1955 tarihinde CHP Üsküdar ilçesinin Lozan’ın 32. yıldönümüyle ilgili yapmak istediği tören engellenmiştir. CHP’liler tarafından uygulamaya tepki gösterilmiş ve bu durum, ‘‘...örfi idare rejiminde bile görülmeyen ve demokrasi rejiminde gerileme olduğuna alamet sayılacak bir hal’’ olarak değerlendirilmiştir.⁶³ Kutlamaların engellenmesi üzerine CHP Üsküdar İlçe Başkanı tarafından Üsküdar Kaymakamlığı aleyhine bir dava da açılmıştır.⁶⁴

Lozan günü kutlamalarının yasaklanması yalnızca İstanbul ile sınırlı olmamıştır. CHP İzmir İl Başkanı Dr. Lebit Yurtoğlu, Lozan’ın yıldönümünde yapmak istedikleri törene izin verilmediğini açıklamıştır. Yurtoğlu, olayla ilgili olarak kentten idare makamları tarafından kendilerine ‘‘iktisadi ve siyasi mevzulardan bahsetmemek ve hoparlör kurmamak şartıyla izin verildiğini’’ ancak daha sonra, ‘‘Lozan zaferi milletin malı olduğu göz önünde tutularak CHP’nin toplantısına izin verilmediğini’’ açıklamıştır. Yurtoğlu, toplantıya ‘‘her siyasi kanaatteki

⁶¹ ‘‘Lozan’dan Adapazarı’na’’, **Zafer**, 28 Temmuz 1955, Yıl: 7, Sayı: 2363, s. 1.

⁶² ‘‘Lozan’dan Adapazarı’na’’, **Zafer**, 28 Temmuz 1955, Yıl: 7, Sayı: 2363, s. 1.

⁶³ **Hürriyet**, 25 Temmuz 1955, Yıl: 8, Sayı: 2612, s.5

⁶⁴ **Tercüman**, 24 Temmuz 1955, Yıl: 1, Sayı: 60, s. 1

vatandaşın davet edildiğini” de söyledikten sonra, “...Acaba geçen sene veya evvelki sene idare makamlarınca Lozan günü milletin malı sayılmıyor mu idi?..” ifadesini kullanmıştır.⁶⁵

DP'lilere Lozan'ı Hatırlatan Sorun: Kıbrıs

DP'lilere Lozan'ı anımsatan en önemli olay, hiç kuşku yok ki Kıbrıs sorunu olmuştur. 19. yüzyılda Avrupa'nın emperyalist emellerinin hedefi olan Osmanlı Devleti, 1878 yılında Akdeniz'de stratejik öneme sahip olan bu adayı, “geçici” olarak İngiltere'ye bırakmıştır ve I. Dünya Savaşı sırasında, 5 Kasım 1914, İngilizler, Kıbrıs'ı ilhak ettiklerini ilan etmişlerdir.⁶⁶ Lozan'ın Kıbrıs'a dair hükümleri, 20, 21 ve 16. maddelerde yer almıştır. 20. maddeye göre Türkiye, İngiltere'nin Kıbrıs'ı ilhak edişini tanımıştır.⁶⁷

Türkiye'de DP iktidarının Kıbrıs konusuna eğildiği tarih olarak 1954 yılını göstermek mümkündür. Çünkü Rumlar'ın da talepleri doğrultusunda adayı kendisine bağlamak isteyen Yunanistan'ın konuyu Birleşmiş Milletler'e (BM) götürmesiyle de Türkiye de sorunun bir parçası haline gelmiştir.⁶⁸

1956 yılının temmuz ayına gelindiğinde Kıbrıs konusunda anlaşmazlıklar sürüyordu. DP Meclis Grubu, 12 Temmuz'da yayımladığı bildiriye, “Yunanistan, Kıbrıs meselesinde ısrar ederse, Türkiye bütün Garbi Trakya ve On İki Ada meselelerinin yeniden mevzubahs olmasını isteyecek...” ifadesi kullanılmıştır.⁶⁹ Yani Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması halinde Türk hükümeti, Lozan'da hükme bağlanan Batı Trakya ve 12 Ada konularını tekrar görüşülmesini isteyecekti. Kıbrıs konusunun gittikçe büyük önem kazandığı 1956 yılının 24 Temmuz tarihine, Lozan Antlaşması'nın 33. yıldönümüne, hükümet yanlısı basın da ilgi göstermiştir.

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, 24 Temmuz 1956 günü herhangi resmi program yapılmamakla beraber, “Lozan günü” nedeniyle partili gençlerle buluşmuştur. Buluşmaya iktidara destek veren Son Posta gazetesi kısa bir haberle de olsa yer vermiştir. İnönü, gençlere Lozan anılarını anlatmış ve konferansta, “Kıbrıs'ın tarihten gelen şartlarla İngiltere'ye bırakıldığını” söylemiş, ardından “...Lozanda tespit olunan Kıbrıs

⁶⁵ **Demokrat İzmir**, 24 Temmuz 1955, Yıl: 9, Sayı: 3020, s. 1-5.

⁶⁶ Şükrü S. Gürel, **Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika I**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1984, s. 23-24-65.

⁶⁷ Ed. Çağrı Erhan, **Yaşayan Lozan**, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2003, s. 192.

⁶⁸ Erol Mütercimler – Mim Kemal Öke, **Düşler ve Entrikalar Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası**, İstanbul, Alfa Yayınevi, 2004, s: 309.

⁶⁹ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **a.g.e.** s. 152.

statüsünün değişmesi[nin] Lozan muahedesinin ihlali olduğuna şüphe yoktur...” ifadesini kullanmıştır.⁷⁰ İsmet İnönü, Lozan kazanımlarının korunmasıyla ilgili olarak, “Avrupa’da çok kimse 1923 de Lozan Muahedesinde tespit olunan hükümlerin zaman içinde mahfuz kalacağına inanmıyordu.... Türk milleti Lozan Muahedesinde kazanılan nimetleri, muhafaza etmek kudretini ispat etmiştir. Bundan sonraki zamanlar, yeni Türk nesillerinin emanetinde daha ziyade teminat altındadır...” yorumunu yapmıştır.⁷¹

Lozan Antlaşması’yla ilgili bir başka önemli değerlendirme de Tercüman gazetesinde Milli Mücadele ve Lozan yıllarının en önemli tanıkları arasında yer alan Yakup Kadri Karaosmanoğlu tarafından yapılmıştır. “Lozan’ın unutulmuş tarihler arasında yer aldığını, ancak bu antlaşma olmadan askeri zaferin silinip gideceğini...” söyleyen Karaosmanoğlu, “...yalnız silahla kazanılan zaferlerin hükmü pek az sürer...”⁷² tespitini yapmıştır. I. Dünya Savaşı’nın galipleri “zafer sarhoşluğuna sürüklediğini” de belirten yazar, “...o vakite kadar sade yiğitliği ve savaş gücü ile tanınmış olan Türk, Lozan Sulh Konferansı’nda bütün bir (husumet alemi) nin karşısına ilk defa olarak, işte, bu şuurunun aydınlığı ile çıkmıştır ve yine ilk olarak, Garp ile Şarkın ezeli davasını, yumruk yumruğa değil kafa kafaya bir tartışma ile yargılama imkanı bulmuştur...”⁷³ sözleriyle Lozan’ın önemini belirtmiştir.

1957 yılı da Lozan’ın 34. yıldönümü yine devlet tarafından “resmi olarak” kutlanmayan bir sene olmuştur. Buna karşılık, Lozan’ı imzalayan dönemin Türk delegasyonu başkanı, ana muhalefet partisi lideri İsmet İnönü, basına konferansla ilgili anılarını anlatmıştır. Buluşmada kuşkusuz İnönü’ye yöneltilen en önemli soru, “Lozan muahedesinin resmi şekilde kutlanmayışı için ne dersiniz?” olmuştur. İnönü’nün yanıtı kısa ve sadedir: “Bir şey demem.”⁷⁴

Lozan’ın yıldönümüyle ilgili olarak iktidara yakın gazetelerde bir yorum ya da haber bulunmazken, Cumhuriyet gazetesinde, “Lozan’ın 34. Yıldönümü” başlıklı bir resimaltı haber yer almıştır. Kısa haberde Lozan için, “...tarih boyunca asla esir olmamış bir millet bütün dünya

⁷⁰ **Son Posta**, 25 Temmuz 1956, Yıl: 26, Sayı: 3706, s. 1-7.

⁷¹ **Cumhuriyet**, 25 Temmuz 1956, Yıl: 32, Sayı: 11.490, s. 5., **Demokrat İzmir**, 25 Temmuz 1956, Yıl: 10, Sayı: 3375, s. 6., **Tercüman**, 25 Temmuz 1956, Yıl: 2, Sayı: 405, s. 1-5.

⁷² “Bir tarih daha”, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Tercüman**, 26 Temmuz 1956, Yıl: 2, Sayı: 406, s. 3.

⁷³ “Bir tarih daha”, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Tercüman**, 26 Temmuz 1956, Yıl: 2, Sayı: 406, s. 3.

⁷⁴ **Tercüman**, 25 Temmuz 1957, Yıl: 3, Sayı: 765, s. 1-5.

muvehesinde bunu bir defa daha ispat etmiş bulunuyordu...’’⁷⁵ değerlendirmesi yapılmıştır. 1957'nin 27 Ekim tarihindeyse TBMM seçimleri yenilenmiş ve DP, oy oranı ve aldığı milletvekili sayısı düşmesine rağmen iktidarını korumayı başarmıştır.⁷⁶ Seçimlerden 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesine kadar geçen süreçte iktidar partisi DP ile muhalefet partileri – özellikle CHP- arasındaki mücadele çok daha şiddetli geçmiştir.

Lozan Kutlamalarının Yasaklandığı Yıllar

DP iktidarının kazandığı son genel seçimden sonra CHP ile ilişkileri zaman içinde artan ‘sertliklerle dolu’ polemiklerle geçmiştir. Gerek iktidar ve gerekse muhalefet sözcülerinin tırmandırdıkları gerilimin sonucu olarak, Lozan Antlaşması'nın yıldönümlerinin kutlanması tekrar yasaklanmıştır. İktidara destek veren basında antlaşmasının 35. yıldönümünde aynı tarihlere rastlayan diğer tarihi olaylara yer verildiği görülmüştür.

Selim Ragıp Emeç tarafından yayımlanan, DP yanlısı Son Posta gazetesinde ‘‘Hatay’ın Kurtuluş günü dün kutlandı’’⁷⁷ haberiyle Hatay kentinin Türkiye’ye katılımının 20. yılıyla ilgili yapılan törenlere yer verilmiştir. ‘‘Hürriyet büyükleri ve şehitleri anıldı’’ başlıklı resim altı haberde de II. Meşrutiyet’in 50. yıldönümünde yapılan resmi törene yer verilmiştir.⁷⁸ Kutlamalara İstanbul Valisi Ethem Yetkiner ve Belediye Başkanı Kemal Aygün ile Emniyet Müdürü Cemal Tarlan da katılmıştır.⁷⁹

II. Meşrutiyet’le ilgili olarak aynı gazetede yer alan bir köşe yazısında, Meşrutiyet’in ilanının nedenlerine ve kazanımlarına kısaca değinilmiş, I. Dünya Savaşı ve sonrasında gelişmeler de anlatılarak, İttihat ve Terakki mensuplarına yöneltilen suçlamaların ‘‘haksızlığı’’ kanıtlanmaya çalışılmıştır. Yazıda ‘‘10 temmuz⁸⁰ inkılabını gerçekleştirenler arasında ‘‘...Atatürk ve bugünkü Türk devletinin cumhurbaşkanı Celal Bayar da vardı...’’ ifadesi yer almış ve İttihat ve Terakki kökenli iki liderin, ‘‘...çökmek, paylaşılmak istenen bir imparatorluğu kurtarmak istedikleri...’’⁸¹ vurgulanmıştır. Fakat aynı yazıda bir başka İttihatçı’dan –

⁷⁵ **Cumhuriyet**, 24 Temmuz 1957, Yıl: 33, Sayı: 11.849, s. 1.

⁷⁶ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **a.g.e.** s. 171. Seçimlerde DP, %47.70 oy oranıyla 424 sandalye elde etmiş, CHP ise %40.82’lik oy oranıyla 178 milletvekili kazanmıştır.

⁷⁷ **Son Posta**, 24 Temmuz 1958, Yıl: 28, Sayı: 4425, s. 4

⁷⁸ **Son Posta**, 24 Temmuz 1958, Yıl: 28, Sayı: 4425, s. 7

⁷⁹ **İstanbul Expres**, 24 Temmuz 1958, Yıl: 7, Sayı: 2466, s. 3.

⁸⁰ 23 Temmuz 1908 tarihi, Rumi takvime göre 10 Temmuz 1324 tarihine rastlıyordu. Akşin, **a.g.e.** s.53

⁸¹ Asım Çalıkoğlu, ‘‘Ellinci Hürriyet Yılı (1908-1958)’’, **Son Posta**, 24 Temmuz 1958, Yıl: 28, Sayı: 4425, s. 2.

İsmet İnönü'den -hiç söz edilmemiştir.⁸² Yazıda İnönü'nün adının anılmaması iktidar çevrelerinin, CHP liderini, en azından tarihi bir kişilik olarak, “yok saymalarına” örnek olarak gösterilebilir.

CHP'nin Lozan'ın yıldönümünü kutlamasına ise yine izin verilmemiştir. Kutlamalar için CHP Beşiktaş ilçesine bağlı Lozan Ocağı İdare Heyeti, izin almak için Vilayet'e başvurmuş ancak ret yanıtı almıştır.⁸³ Vilayet tarafından verilen kararın gerekçesinde şu ifadeler yer almıştır: “...Dünya ahvalinin çok kritik anlar yaşadığı şu günlerde bütün milletin malı olan bir zafer 35 inci senei devriyesi münasebetiyle tek parti tarafından toplantı vesilesi yapılması nahoş ihtilatlara sebebiyet vereceği derpiş edilerek icrasını müsaade edilmemiştir...”⁸⁴

Vilayet tarafından kutlamalara izin verilmemesi üzerine açıklama yapan CHP İl Sekreter üyesi Ekrem Özden, “Lozan gibi tarihe mal olmuş bir zafer gününün bütün partiler tarafından kutlanması gerektiğini”⁸⁵ söylemiştir. CHP Beyoğlu Gençlik Kolları, İstanbul Radyosu'na Lozan'ın 35. yılıyla ilgili bir program yapılıp yapılmayacağını sormuş, “eğer yapılacaksa buna parti olarak katılmak istediklerini” bildirmiş ancak herhangi bir yanıt alamamıştır.⁸⁶

Lozan Antlaşması'yla ilgili tartışmalar, kimi zaman gazete sütunlarında iktidarın uygulamalarına tepki şeklinde de görülmüştür. DP'nin ilk yıllarında bu partiyi destekleyen ancak daha sonraki dönemde CHP yanlısı bir yayın politikası izleyen Demokrat İzmir gazetesi, 25 Temmuz 1958 tarihli sayısında bir değerlendirme yazısı yayımlamıştır. Yazıda ayrıca, Lozan Antlaşması'nın yıldönümünün kutlanmasına izin verilmeyişi de eleştirilmiştir.

Yazıda, Lozan, “kanla kazanılan bir mücadeleyi tarihe mürekkeple yazan koskoca bir siyasi zaferin adı”⁸⁷ olarak tanımlanmış ve bundan dolayı “parti kavgası” olmadığı vurgulanmıştır. Yazıda, iktidarın uygulamalarına tepki niteliği taşıyan şu ifadeler dikkat çekicidir:⁸⁸

⁸² İsmet İnönü, asker arkadaşı Fethi Bey'in (Okyar) aracılığıyla henüz 23 yaşındayken İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye olmuştur. Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam, I. Cilt**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1966, s. 45, İsmet İnönü, **Hatıralar I. Kitap**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1992, 2. bs. s. 39

⁸³ **Cumhuriyet**, 24 Temmuz 1958, Yıl: 34, Sayı: 12.209, s.3.

⁸⁴ **Demokrat İzmir**, 24 Temmuz 1958, Yıl: 12, Sayı: 4059, s. 3.

⁸⁵ **Demokrat İzmir**, 24 Temmuz 1958, Yıl: 12, Sayı: 4059, s. 3.

⁸⁶ **Hürriyet**, 24 Temmuz 1958, Yıl: 11, Sayı: 3674, s.5

⁸⁷ “Lozan, İsmet Paşa'nın şahsi mülkiyetindeki tarihi olay değildir”, **Demokrat İzmir**, 25 Temmuz 1958, Yıl: 12, Sayı: 4060, s. 1.

⁸⁸ “Lozan, İsmet Paşa'nın şahsi mülkiyetindeki tarihi olay değildir”, **Demokrat İzmir**, 25 Temmuz 1958, Yıl: 12, Sayı: 4060, s. 3.

“...nasıl İnönü zaferi artık o ismi taşıyan insanın şahsi malı değilse, Lozan da İsmet Paşa'nın şahsi mülkiyeti altında kalabilecek bir tarih olayı değildir. Ve Lozan denilince yeniden İsmet Paşa fobisine kapılarak davranmak, böylece Demokrat Parti'nin haddine düşemez. Lozanı anmayı iktidar düşünmemişse, milli birliğe her zamandan fazla muhtaç bulunduğumuz şu günlerde namuslu vazife, bunu ona hatırlatmayı emreder...”

Lozan'ın kutlanması ile ilgili tartışmalar 1959 yılında da tüm hızıyla devam etmiştir. O yıl iktidardaki DP ile ana muhalefet partisi CHP arasındaki ilişkiler daha da gergin bir atmosferde geçmiştir. Örneğin Mayıs ayında Ege gezisine çıkan CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün Uşak'ta taşlı saldırıya uğraması, o yılın “en önemli iç olayı” olarak tanımlanmıştır.⁸⁹ Yine İnönü'nün Manisa'da basına verdiği demecin yayımlanması yasaklanmış, İzmir'de de halkın İsmet Paşa'yı karşılamasına dair resim ve haberlere sansür getirilmiştir. İnönü, 4 Mayıs'ta bu kez Topkapı'da saldırıya uğramıştır.⁹⁰ İki parti arasındaki “gerilimli mücadele” Lozan kutlamalarının bir kez daha yasaklanmasıyla sonuçlanmıştır.

Devletin resmi kutlamalar için tercihi, bir kez daha, II. Meşrutiyet ve Hatay'ın Türkiye'ye katılımının yıldönümleri olmuştur. Zafer gazetesi, 24 Temmuz tarihli sayısında II. Meşrutiyet'in 51. yıldönümüne ve Hatay'ın anavatana katılımının, 20. yıldönümüne yer vermiştir. Her iki tarihi olayın kutlamalarında da devleti temsil eden isimler yer almıştır.⁹¹ Muhalefetin Lozan'ın 36. yıldönümünün kutlamalarına ise yine izin verilmemiştir.⁹² CHP Eşrefpaşa ilçe idare kurulu tarafından yapılmak istenen törenle ilgili başvuruya Vilayet, “...toplantıya izin verilmesi vilayetçe uygun görülmemiştir...” ifadesiyle ret yanıtı vermiştir.⁹³ Karar, CHP'liler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. CHP tarafından yayımlanan tebliğde, “...1955'ten beri Lozan toplantılarına izin verilmediği...”⁹⁴ açıklanmıştır.

CHP Genel Başkanı İnönü, Lozan ile ilgili anılarını anlattığı toplantıda karara ilişkin şöyle konuşmuştur: “...Benden bu toplantıda okunmak üzere tarihi bir vesika istediler, gönderdim. Aynı, bugünkü bazı gazetelerde çıktı. Demek orada okuyamadılar. Yani İzmir Valisi Lozan gibi bir tarihi

⁸⁹ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **a.g.e.** s. 194. Anket Cumhuriyet gazetesi tarafından düzenlenmiştir.

⁹⁰ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **a.g.e.** s. 195.

⁹¹ **Zafer**, 24 Temmuz 1959, Yıl: 10, Sayı: 5334, s. 1-4.

⁹² **Son Posta**, 24 Temmuz 1959, Yıl: 29, Sayı: 4785, s. 1-3.

⁹³ **Cumhuriyet**, 24 Temmuz 1959, Yıl: 35, Sayı: 12.569, s.1

⁹⁴ **Milliyet**, 24 Temmuz 1959, s. 5.

hadiseden bahsedilmesini kabul etmiyor. Ne anlayıştır bu, ne haktır...’’⁹⁵ CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek ise Lozan’ın 36. yıldönümünün resmi olarak kutlanmayışından “esef duyduğunu” söyledikten sonra, “...Lozan, dünya politika gelişmesinde bir merhaledir. Gelişmemiş memleketlerin istiklaline kavuşması için bir ön adım olmuştur...’’⁹⁶ yorumunu yapmıştır.

CHP’yi destekleyen bazı gazetelerdeyse iktidarın uygulamalarına sert tepki gösterilmiştir. Demokrat İzmir gazetesi, 24 Temmuz 1959 günü çıkan sayısında Sevr Antlaşması’yla Lozan Antlaşması’nın karşılaştırmasını yayımlamış ve her iki antlaşmanın nasıl ve hangi şartlarda imzalandığını sayfalarına yansıtmıştır.⁹⁷ Gazetede, ayrıca İzmir’de Vilayet tarafından kutlamalara izin verilmemesi de eleştirilmiştir. Baş sayfada yer alan makalede, Vilayet’in kararı, “...bu tarihi bilmek, bu tarihi sevmek, bu tarihi saymak ve bu tarihi anmak Türk milletinin partiler dışı ve partiler üstü bir vazifesidir...’’⁹⁸ ifadeleriyle eleştirilmiştir. Yazıda İzmir Valiliği’nin kararıyla ilgili tepki şöyle dile getirilmiştir:⁹⁹

“...Lozan’ı anmayı unutursak, İsmet Paşa’yı değil, fakat Türk milletinin bizzat kendisini küçük düşürmüş oluruz. Şayet siyaset endişesi bize bugün faraza bir “İnönü” zaferini unutturabilirse, biz yarın, Osmanlı saltanatına muhalif olduğumuz için Fatih’i, Yavuz’u, Kanuni’yi unutmak yoluna sapmak zilletine de kolayca düşmez miyiz?... Zira, şayet bu olayda size “Hayır” demezsek, bir millet olarak bizim top yekunumuzdan, hayırın zerresi kalmaz. Unutmayalım ki, şu dünyada, emirle, fermanla yaptırılmayacak sayılı işlerin belki en başlarında şu da vardır:

Bir millete kendi şereflerini, kendi zaferlerini unutturmak...’’

Lozan Antlaşması’nın yıldönümünün iktidar destekçisi gazetelerde yer bulamaması basında yankı bulan diğer konular arasında yer almıştır. Gazetelerde yer alan ve DP’ye yönelik muhalefetin sertleştiği günlere rastlayan Lozan’ın 36. yılında görülen şu cümleler, tepkiyi yansıtması açısından önemlidir:¹⁰⁰

“Dünkü kazanbaşı gazetelerinde Lozan Sulhüne ait tek, ama tek satır, tek kelime yoktu. Buna mukabil bol bol resmi ilan koymuşlardı. Her felaketin bir tesellisi olacak elbette...’’

⁹⁵ Sabahat Erdemir, **Muhalefet’te İsmet İnönü 1956-1959**, İstanbul, Ekicigil Matbaası, 1959, s. 399. **Demokrat İzmir**, 25 Temmuz 1959, Yıl: 13, Sayı: 4402, s. 5.

⁹⁶ **Tercüman**, 25 Temmuz 1959, Yıl: 5, Sayı: 1479, s. 5.

⁹⁷ **Demokrat İzmir**, 24 Temmuz 1959, Yıl: 13, Sayı: 4401, s. 3-4.

⁹⁸ “Lozan, Millet zaferidir; kalkınma masalı değil!”, **Demokrat İzmir**, 24 Temmuz 1959, Yıl: 13, Sayı: 4401, s. 1.

⁹⁹ “Lozan, Millet zaferidir; kalkınma masalı değil!”, **Demokrat İzmir**, 24 Temmuz 1959, Yıl: 13, Sayı: 4401, s. 1.

¹⁰⁰ Ziya Hanhan, “Bahşiş”, **Demokrat İzmir**, 25 Temmuz 1959, Yıl: 13, Sayı: 4402, s. 1.

Lozan Antlaşması'nın yıldönümünün kutlanmasına İzmir'de yasak getirilmesiyle ilgili bir ilginç başka değerlendirme de şöyledir:¹⁰¹

“...Sözde demokrasimizin 1950'den sonraki yılları adeta bir “Yasaklar Devri” oldu. Açık konuşmak yasak... Doğruyu yazmak yasak... Toplanmak yasak... Toplu halde bir yerden bir yere yürümek yasak... “Neşir” yasak. “Seçim” yasak. Ve nihayet İzmir Valisi Beyefendinin verdiği son emre göre “Lozan” zaferini anmak da yasak!

Fakat “Lozan” bu yasak sayesinde bütün Egede, dün sanki henüz kazanılmış gibi oldu. Biz sırf, yasak edilmiş olması yüzünden “Lozan” zaferini anmayı dün, otuzaltı yıldır tadamadığımız kadar cazip bulduk.

Ve bunun içindir ki şimdi hep birlikte dua edebiliriz.

‘İyi ki yasak etmişler!..’

İktidardaki DP ile ana muhalefet partisi CHP arasındaki ilişkiler, Lozan'ın yıldönümü olan 24 Temmuz 1959'dan askerin yönetime el koyduğu 27 Mayıs 1960 tarihine kadar herhangi bir yumuşama olmadan devam etmiştir. Özellikle 18 Nisan 1960 tarihinde DP'nin girişimiyle kurulan Tahkikat Komisyonu, iktidar ile muhalefet arasındaki “gerilimli mücadeleyi” tamamen çıkmaza sürüklemiştir.¹⁰² Mayıs ayında iktidara karşı artan toplumsal gösterilerin ardından 27 Mayıs 1960 günü Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yönetime el koymasıyla 10 yıllık DP iktidarı sona ermiştir.¹⁰³

Sonuç

I. Dünya Savaşı'nı bitiren antlaşmalar içinde halen geçerliliğini koruyan tek metin olan Lozan Barış Antlaşması, Cumhuriyet'in ilanından sonra – milli bayramlar arasında yer almamasına rağmen - özel törenlerle kutlanmıştır. Milli Mücadele'nin önder kadrosu –Atatürk ve İsmet İnönü – tarafından büyük önem verilen Lozan'ın imzalandığı tarih olan 24 Temmuz, hem CHP tarafından düzenlenen törenlerle, hem de basında çıkan haber ve yorumlarla, milli birliği oluşturan önemli araçlardan birisi olarak görülmüştür.

¹⁰¹ Danış, “İyi ki yasak etmişler”, **Demokrat İzmir**, 25 Temmuz 1959, Yıl: 13, Sayı: 4402, s. 2.

¹⁰² **Demokrasinin 50 Yılı 1945-1995 – I**, Aydın Kitaplar, s. 324. Tahkikat Komisyonu'nun yetkileri arasında soruşturmaların sağlıklı yürütülebilmesi için her türlü yayını yasaklama, yayın toplatılması veya tatili, matbaanın kapatılması vs. bulunuyordu. Kanunla komisyon kararlarına muhalefet edenler bir yıldan üç yıla kadar hapisle cezalandırılacak ve komisyon hükümlerine hiçbir merci nezdinde itiraz edilemeyecekti.

¹⁰³ Tevfik Çavdar, **Türk Demokrasi Tarihi (1950'den Günümüze)**, Ankara, İmge Kitabevi, 2004, 3. bs. s. 79.

Atatürk'ten sonra cumhurbaşkanı seçilen İsmet İnönü döneminde basın, Lozan Günü'nde "İsmet Paşa vurgusu"nu daha da belirginleştirmiştir. Kuşkusuz bunda II. Dünya Savaşı yıllarının ve Türkiye'nin savaş dışı kalma çabalarının etkisi vardır. Bu vurguyla topluma verilmek istenen, "Savaş günlerinde Türkiye'nin en büyük güvencesi Lozan kahramanı İsmet Paşa'dır" mesajıdır. II. Dünya Savaşı sonrası çok partili hayata geçen Türkiye'de CHP iktidarı 1950'de yapılan seçimlerle sona ermiş ve yeni bir dönem başlamıştır.

DP döneminde Lozan Barış Antlaşması'nın yıldönümleri artık devletin üst kademesinde rağbet görmemiştir. 24 Temmuz tarihlerinde Lozan'la ilgili olarak ne cumhurbaşkanı ne de başbakan herhangi bir mesaj yayımlamamıştır. Aslında tek parti devrinde de benimsenmiş olan II. Meşrutiyet'in ilanının yıldönümleri kimi zaman cumhurbaşkanı ve başbakanın, kimi zaman da vali ve emniyet müdürlerinin de katılımıyla kutlanmıştır. Yine aynı günlere rastlayan Hatay'ın anavatana katılımının yıldönümüyle, basında sansürün kalkışının yıldönümü ve muharipler günü de unutulmamıştır.

İktidar değişimiyle birlikte özel günlere atfedilen önemin değişmesi şaşırtıcı değildir. Aslında DP iktidarının ve iktidar yanlısı basının, Lozan Antlaşması'nın anlamıyla /önemiyle ya da içeriğiyle ilgili olarak temelde CHP'lilerden farklı bir düşüncesi yoktur. Ancak yeni iktidar döneminde, İsmet İnönü devrinde ihmal edildiğini düşünülen, Atatürk ön plana çıkarılmaya çalışılmış ve tarihi olaylardaki rolü "görmezden gelinen" İsmet Paşa "yok sayılmaya" başlanmıştır. İşte bu nedenle Lozan Antlaşması'na imza atan İsmet İnönü, DP'liler için daha çok "ana muhalefet partisi CHP'nin lideri"dir. DP çevreleri için Lozan, "millele mal olmuş tarihi bir belgedir ve bu, bir kişiye mal edilememelidir... Eğer (Lozan) mutlaka bir kişinin eseri olarak kabul edilecekse bu kişi İnönü değil, Atatürk olmalıdır..."

Lozan yıldönümleri her yıl 24 Temmuz tarihinde daha çok CHP'ye destek veren basında yer bulmuş, her iki partiye "eşit mesafede" durmaya çalışan basında da Lozan ile ilgili yazılar/makaleler yayımlanmıştır. 24 Temmuz, 1950'li yıllarda artık yalnız CHP'liler tarafından kutlanan bir tarih olmuştur. Ancak 1955 yılından itibaren bazı illerin valiliklerince kutlama törenlerine izin verilmemesi iki parti arasında gerginliklere neden olmuş, her ne kadar Kıbrıs sorunu nedeniyle iktidar çevreleri de Lozan Antlaşması'ndan -iktidar yanlısı gazetelerde İsmet İnönü'nün Lozan anılarına da yer verilmiştir - söz etmeye başlamışlarsa da "yasaklama tavrı" değişmemiştir. Dolayısıyla DP'nin iktidarda kaldığı yıllarda Cumhuriyet'in kuruluşunda

temel bir belge kabul edilen Lozan dahi partiler arasında ayrışmalara neden olmuştur.

Kaynakça

1. Vesikalar:

İnönü Vakfı Arşivi

2. Kitaplar:

Ahmad Bedia Turgay - Ahmad Feroz: **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1976.

Akşin, Sina: **Kısa Türkiye Tarihi**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 5. bs. 2008.

Atatürk, Mustafa Kemal: **Nutuk**, 1938 Kültür Bakanlığı Baskısı'nın tıpkıbasımı, İstanbul, İleri Yayınları, 2006.

Atatürk'ün Söylev Ve Demeçleri (Bugünkü Dille) Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ve Cumhuriyet Halk Partisi Kurultaylarında (1906-1938) , Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006.

Aydemir, Şevket Süreyya: **İkinci Adam, I. Cilt**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1966.

Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2003

Çavdar, Tevfik: **Türk Demokrasi Tarihi (1950'den Günümüze)**, Ankara, İmge Kitabevi, 2004.

Demir, Şerif: **Düello, Menderes ve İnönü Demokrat Parti'den 27 Mayıs'a Olaylar**, İstanbul, Timaş Yayınları.

Demokrasinin 50 Yılı 1945-1995 – I, Aydın Kitaplar.

Erdemir, Sabahat: **Muhalefette İsmet İnönü 1950-1956**, İstanbul, M. Sıralar Matbaası, 1956.

Erdemir, Sabahat: **Muhalefet'te İsmet İnönü 1956-1959**, İstanbul, Ekicigil Matbaası, 1959.

Erhan, Çağrı: **Yaşayan Lozan**, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2003.

Eroğul, Cem: **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara, İmge Kitabevi, 1989.

Güngör, Süleyman: **Muhalefette CHP**, Ankara, Alternatif Yayınları, 2004.

İnönü, İsmet: **Hatıralar I. Kitap**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1992.

Şükrü S. Gürel, Şükrü S.: **Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika I**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1984.

Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm, Cilt: 2., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.

Mütercimler, Erol –Öke, Mim Kemal: **Düşler ve Entrikalar Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası**, İstanbul, Alfa Yayınevi, 2004.

Türk Dış Politikasında 50 Yıl: Lozan (1922-1923), T.C. Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü.

Özbudun, Ergun: **Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011.

Sadrazam ve Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa’nın Günlüğü, İstanbul, Arba Yayınları, 1988.

Şenşekerci, Erkan: **Türk Devriminde Celal Bayar (1918-1960)**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000

Toker, Metin: **Tek Partiden Çok Partiye**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1970.

Turan, Şerafettin: **İsmet İnönü, Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.

Zürcher, Eric Jan: **Milli Mücadelede İttihatçılık**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1987.

3. Dergiler:

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Lozan Konferansı Özel Sayısı, Temmuz 1998.

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt: X, Sayı: 22, Bahar, Yıl: 2011.

4. Gazeteler:

Akın

Cumhuriyet

Demokrat İzmir

Hürriyet

Hürses

İstanbul Expres

Milliyet

Son Posta

Tercüman

Zafer